

Ο προφήτης Ιωνάς στην υμνογραφία της Εκκλησίας (Γεώργιος Ζαραβέλας, Θεολόγος)

/ [Πεμπτούσια](#)

Ο σήμερα τιμώμενος προφήτης Ιωνάς αποτελεί το κεντρικό πρόσωπο του ομώνυμου βιβλίου της Παλαιάς Διαθήκης, είναι ένας από τους 12 ελάσσονες συγγραφείς προφήτες και μία από τις σημαντικότερες προσωπικότητές της. Η σημασία του προσώπου του Ιωνά καταδεικνύεται και από τη θέση που έχει στην υμνογραφία της Ορθόδοξης Εκκλησίας, με κυριότερο σημείο αναφορών την έκτη ωδή των υμνολογικών κανόνων. Μελετώντας μερικά από τα τροπάρια αυτά, παρατηρούμε πως αντιλαμβάνεται η Εκκλησία τον προφήτη και τη δράση του, πως τον συνδέει με την καινοδιαθηκική διδασκαλία και το σχέδιο του Θεού για τη σωτηρία του ανθρώπου.

Ο ειρμός της έκτης ωδής του κανόνα της Ύψωσης του Τιμίου Σταυρού, με την απόδοση της οποίας συμπίπτει η μνήμη του, προβάλλει τον προφήτη σαν προτύπωση της Σταύρωσης και της Ανάστασης του Κυρίου. Ο Ιωνάς, σύμφωνα με τον Νικόδημο τον Αγιορείτη, «όταν εξάπλωσε τὰς χεῖρας τοῦ εἰς σχῆμα Σταυροῦ μέσα εἰς τὰ σπλάγχνα τοῦ κήτους τοῦ θαλασσίου [...] ἐπροεικόνισε καθαρά τό πάθος τοῦ Χριστοῦ τό γενόμενον σωτήριον εἰς ὅλους τούς ἀνθρώπους». Στο βιβλικό κείμενο δεν μαρτυρεῖται ἡ σταυρόσχημη στάση του μέσα στην κοιλιά του

κήτους, είναι λογικό, όμως, να έλαβε κατά την διάρκεια της προσευχής του στάση σταυρού, απλώνοντας τα χέρια του και ζητώντας το έλεος του Θεού. Φαίνεται λοιπόν εδώ, έστω και σαν προτύπωση, η σωτήρια δύναμη και ενέργεια του Σταυρού. Ο υμνωδός επισημαίνει ξεκάθαρα τον συμβολισμό της στάσης του Ιωνά ως προεικόνιση του σταυρικού Πάθους του Κυρίου• όπως ο Χριστός έπαθε προσηλωμένος στο Σταυρό, έτσι και ο Ιωνάς πάσχει μέσα στο κουφάρι του κήτους με τη σταυρική έκταση των χειρών του.

Το συγκεκριμένο τροπάριο προβάλλει και δεύτερο συμβολισμό. Ο υμνωδός πίσω από την μετά από τρεις ημέρες εξέμεση του Ιωνά βλέπει την τριήμερη Ανάσταση του Ιησού, ο οποίος έμεινε στην κοιλιά του Άδη τρεις ημέρες. Ο Ιωνάς, λοιπόν, παρέμεινε στο βάθος της αβύσσου κατά ίσο χρονικό διάστημα με εκείνο που παρέμεινε ο Χριστός στο Άδη μέχρι τη θριαμβευτική εκ νεκρών Έγερσή Του.

Στον αντίστοιχο ειρμό του πεζού κανόνα των Χριστουγέννων απαντάται ένας διαφορετικός συμβολισμός της κατάποσης και παραμονής του προφήτη στην κοιλιά του κήτους. Η διαμονή του Ιωνά στην κοιλιά του θηρίου συμβολίζει τη σύλληψη και την κυοφορία του εμβρύου Χριστού μέσα στη γαστέρα της Θεοτόκου. Ο υμνογράφος αναφέρει ότι, όπως ο Ιωνάς διαφυλάχθηκε μέσα στο κήτος αλώβητος, έτσι και ο Χριστός, ο Μονογενής Λόγος του Θεού, «είσελθών υπερφυῶς εἰς τήν κοιλίαν τῆς Παρθένου, καί σάρκαν λαβῶν ἐκ τῶν παναχράντων αὐτῆς αἱμάτων ἐγεννήθη φυλάξας ἀβλαβή καί ἀδιάφθορον τήν δεξαμένην καί γεννήσασαν αὐτόν κοιλίαν». Η Θεοτόκος, δηλαδή, με τη γέννηση του Χριστού έμεινε αλώβητη και άσπιλη, όπως ο Ιωνάς διατηρήθηκε στην κοιλιά του κήτους, χωρίς να διαφθαρεί η σωματική αρτιμέλειά του.

Ο συμβολισμός αυτός είναι αντιστρόφως ανάλογος, καθώς στην περίπτωση του προφήτη το κήτος διαφύλαξε αβλαβή από τους κινδύνους της θάλασσας τον Ιωνά, ενώ όσον αφορά τη Σύλληψη και τη Γέννηση του Χριστού από την Παρθένο αυτός που εφύλασσε στην πραγματικότητα δεν ήταν η κοιλιά της Θεοτόκου, αλλά ο ίδιος ο Λόγος του Θεού. Αφού εισήλθε ο Λόγος στη γαστέρα της Θεοτόκου και προσέλαβε την ανθρώπινη φύση, ταυτόχρονα προστάτευσε την αγνότητα-παρθενία της Μητέρας Του, καθιστώντας την αμέτοχη των οδυνών και των συνηθισμένων συνεπειών του τοκετού.

Ο ιαμβικός κανόνας της ίδιας εορτής προσεγγίζει διαφορετικά το πρόσωπο του προφήτη. Ο συνθέτης του ύμνου παρακαλεί το Θεό να έλθει και να τον σώσει από τα δεινά που τον ταλανίζουν. Αισθάνεται πληγωμένος από τα βέλη της αμαρτίας, τα οποία ο διάβολος συνεχώς εξακοντίζει, και δεν έχει τη δυνατότητα να προσεγγίσει ο ίδιος το Θεό. Ο Ιωνάς ζητά εξίσου ολόθυμα από τον Θεό να τον απελευθερώσει από τον πειρασμό που τον βασανίζει, αναφέροντας χαρακτηριστικά

στην προσευχή του: «ἀναβήτω ἐκ φθοράς ἡ ζωὴ μου πρὸς σε Κύριε ὁ Θεός μου» (Ιωνά β,7).

Ἡ ἴδια παράκληση του προφήτη επαναλαμβάνεται και στον κανόνα του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου. Πίσω από τον στίχο του τροπαρίου: «ἐκ φθοράς με ρύσαι Ἰησοῦ Βασιλεῦ τῶν Δυνάμεων» υπολανθάνει ἡ ανωτέρω φράση του Ιωνά, ὅπου παρακαλεῖ τον Θεό να επιτρέψει τὴ σωτηρία του, ἔχοντας τὴ βεβαιότητα ὅτι θα τον σώσει και θα τον βοηθήσει να βγει ἀπὸ τὸ αδιέξοδο που βρέθηκε. Στὸ ἴδιο τροπάριο μνημονεύεται για ἄλλη μια φορά ἡ προτύπωση τῆς τριήμερης Ἀνάστασης του Κυρίου ἀπὸ τὴν μετὰ τρεῖς ἡμέρες ἐξέμεση του Ιωνά στην ξηρά.

Τὸ ἴδιο θέμα ἀπαντάται και στον κανόνα του Μ. Σαββάτου. Εδῶ ὁ υμνωδός ἀπευθύνεται πρὸς τον Πλάστη, λέγοντας ὅτι, ὅπως Εκείνος αἰχμαλωτίσθηκε ἀπὸ τον Ἄδη, ἀλλὰ μετὰ ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες τον συνέτριψε με τὴν Ἀνάστασή Του, ἔτσι και ὁ Ιωνάς «συνεσχέθη ἀλλ' οὐ κατεσχέθη στέρνοις κητώις». Ἡ κατάποση του Ιωνά σήμανε τὴν αἰχμαλώτιση, ἀλλὰ ὄχι και τὴν ἀπώλειά του, ἀφοῦ σύντομα ἐλευθερώθηκε ἀπὸ τὸ κῆτος. Ὁ Χριστός ἐλευθερώνεται, ἀντίστοιχα, ἀπὸ τὸ δεσμοτῆριο του Ἄδη, ἀλλὰ ἐλευθερώνει μαζί του και ολόκληρο τὸ ἀνθρώπινο γένος ἀπὸ τὴν τυραννία του κακοῦ.

Τὸ περιστατικό τῆς ἐξέμεσης του Ιωνά συγκρίνεται με τὴν ἐκ τάφου Ἑγερση του Χριστοῦ και στον κανόνα τῆς εορτῆς τῆς Ἀνάστασης. Ὁ Χριστός, «κατελθὼν ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς καὶ συντρίψας μοχλοὺς αἰωνίους», ἀναστήθηκε μέσα σε τρεῖς ἡμέρες, ὅπως ὁ Ιωνάς ἐξήλθε ἀπὸ τὴν κοιλία του θηρίου. Ὁ Κύριος, ἄλλωστε, εἶχε ἀναφέρει πρὶν τὸ Πάθος του ὅτι «ὥσπερ γὰρ ἐγένετο Ἰωνᾶς ὁ προφήτης ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, οὕτως ἔσται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας» (Μτ. ιβ', 40).

Ὁ Κοσμάς ὁ Ὑμνογράφος ἀποδίδει ἰδιαίτερο συμβολισμό του προφήτη Ιωνά στον κανόνα τῆς Κοίμησης τῆς Θεοτόκου. Στον ὕμνο αὐτὸ συμβολίζεται με τὴν τριήμερη ἐξέμεση του Ιωνά ἡ μετὰ τὴν Κοίμηση μετάσταση του σώματος τῆς Θεοτόκου στους ουρανοὺς, χωρὶς να γνωρίσει τὴ φθορά του θανάτου, σύμφωνα και με τον Νικόδημο τον Ἀγιορείτη. Ἡ Παρθένος εἶναι ἐκεῖνη ἡ γυναίκα, ἡ ὁποία ἔφερε στον κόσμο τὸ Λυτρωτή. Τὸ σῶμα τῆς μετὰ τὴν Κοίμηση δεν γνωρίζει τὴ φυσικὴ φθορά τῆς σάρκας, ἀλλὰ τῆς χαρίζεται ἀπὸ τον Θεό και Υἱό τῆς ἡ ἀφθαρσία. Τὸ λείψανό τῆς παρέμεινε τρεῖς ἡμέρες στο μνήμα, ἀλλὰ δεν κυριεύθηκε ἀπὸ τὴ διαφθορά του θανάτου, ὅπως συνέβη, ἀνάλογα, και με τον προφήτη.

Ὁ προφήτης Ιωνάς ἐνέπνευσε τους ἐκκλησιαστικούς ὑμνογράφους σε τέτοιο βαθμό, ὥστε να ἐκφράσουν με ἀφορμὴ τὸ πρόσωπό του σημαντικὰ θέματα τῆς ὀρθόδοξης δογματικῆς διδασκαλίας. Οἱ μελουργοὶ διαβλέπουν πίσω ἀπὸ τὴν τριήμερη ἐξέμεση του Ιωνά τὴν τριήμερη Ἀνάσταση του Κυρίου, ἀλλὰ και τὴν μετὰ

τρεις ημέρες μετάσταση της Θεοτόκου, την άμεμπτη Σύλληψη και την υπερφυσική Γέννηση του Θεανθρώπου Χριστού, ενώ αντηχούν οι προσευχητικοί λόγοι του Ιωνά μέσα από την κοιλία του κήτους, με εξέχουσα την συμβολική παραβολή του προσευχόμενου εντός του κήτους προφήτη με τον Σταυρό του Χριστού.